

SZEBENI RITA

A személyiségfejlesztő csoportmunka lehetőségei a tanári és a szociálpedagógusi pályára való felkészítésben.

Az utóbbi években megváltozott a felsőoktatás egésze mind strukturálisan, mind tartalmilag, és így a tanárképzésben is jelentek meg új elemek. A képző intézmények számára az a leglényegesebb tényező, hogy a tanárképzésben részt vevő hallgatókkal szemben – munkábaállásuk után – milyen elvárásokkal lép fel a közoktatás.

Az elvárások tekintetében is változásokkal számolhatunk, hiszen követelmény, hogy családi-szocializációs, pályaválasztási, szociális, mentálhigiénés ismeretekkel rendelkezzenek, nevelési kérdésekben megfelelő jártassággal bírjanak, emellett legyenek kreatívak, problémamegoldók.

A társadalmi változások nemcsak az oktatási rendszerben idéztek elő változásokat, hanem természetesen az emberek életében, aspirációiban, életmódjában is változást hoztak. Ha ezen személyiség és életmódbeli változásokat megfigyeljük, azt láthatjuk, hogy a fiatalokat az egyre éretlenebb pályaválasztási döntés, állandó útkeresés jellemzi. Kevesebb az elköteleződés az általam vizsgált pedagógus, szociálpedagógus szakmák iránt, a munkába állás ideje kitolódott, egyre későbbi befejezés, felelősség-elhárítás jellemző a korosztály képviselőire.

Munkám célja, hogy egy tudatosan felépített fejlesztő csoportmunka alkalmazásával segítsem a hallgatókat olyan készségek birtokába jutni, illetve a bennük lévő képességeket felszínre hozni, melyek sikeresebb pályaszocializációt és pályabetöltést eredményeznek mind a tanár szakos, mind pedig a szociálpedagógia szakos hallgatók esetében.

Hogy ezeknek a csoportmódszereknek helyük van a tanárképzésben, több hazai szakember kutatása is alátámasztja (Bugán Antal 1996, Bagdy Emőke 1996, Ritoók Pálné 1996, Szilágyi Klára 1997, Szatmáryné Balog Mária 1994). Németh Marietta (1996) összegzi a debreceni egyetem kutatócsoportja hallgatókkal végzett csoportmunkájának eredményeit, melyek azt mutatják, hogy a hallgatók nem találják személyközpontúnak, a pedagógiai munkára ténylegesen felkészítőnek az egyetemi éveket. Alig van alkalmuk szereplésre, csak információkkal látják el őket, de az információk összerendezésében már nem adnak segítséget. Ezen az élményen tudott változtatni kedve-

ző irányban az általuk szervezett pályaszocializációs csoportmunka. Nem kevésbé lényeges hozama még a fentiekén túl a felsőoktatásban működő csoportoknak az a mentálhigiénés támogató erő, amelynek nem deklarált célja ugyan a csoportmunkának, de hatása mégis érvényesül a tagok öndefiníciójában.

Ugyanakkor ezen csoportfolyamatok hozzásegítenek egy reális pályakép kialakulásához, lehetővé teszik, hogy a pályakezdő fiatalok megfelelő mértékű motivációval kezdjenek bele munkájukba, és az irreális megvalósíthatatlan „álmok” ne növeljék tovább esélyeiket a kiégésre.

A korábbi tantárgyközpontú pedagógusképzést tehát fel kell váltania egy személy- és képességfejlesztő képzési formának, amely segítségével a fent említett készségek birtokába juttathatjuk a tanárjelölteket, és számos egyéb problémáikat bizonytalanságaikat eloszlatjuk (Vastagh Zoltán 1995).

Hipotézisem szerint a pedagógusképzésbe kerülő fiatalok eltérő pályaspirációkkal, eltérő egyéni életvezetési nehézségekkel lépnek be a képzésbe, és ezek az eltérések kimutathatók, tematizálhatók.

Felteszem, hogy a képzésbe épített csoportmódszerek hatnak a következő személyiségelemekre: énkép, önértékelés, belső kontrollós attitűd, önfogadás.

Az érzelmi zavarok meghatározott módszerrel semlegesíthetők, a belső szerveződések felismerhetővé tehetők. Mindezen tényezők stabilabb öndefiníciót tesznek lehetővé, kompetenciaélményt biztosítanak, a pályabetöltéshez kedvezőbb személyiségállapotot eredményeznek a célzott tanárszakos, és szociálpedagógia szakos hallgatókkal végzett csoportmunkával.

Az Egri Eszterházy Károly Főiskola nappali tagozatos hallgatói adták a kutatásban részt vevők körét, a következő csoportosításban, összesen 88 fő:

- 88 első éves hallgató hat fejlesztő csoportban: 57 szociálpedagógia szakos, 31 tanárjelölt,
- 14 fő tanár (bármely) szakos első éves hallgató, aki nem vesz részt csoportban (kontrollcsoport).

A hallgatók kiválasztásának szempontjai a következőképpen alakultak:

A tanárszakos hallgatók esetében a kiválasztás szempontja volt, hogy vállalják a kérdőív kitöltését, valamint a csoportokon való részvételt, az önkénység elvének betartása mellett. Kiegészítésképpen néhány sajátos szervezeti jellegzetességet itt még meg kell említeni a kiválasztás folyamatánál, mert az eredmények elemzése és értelmezése szempontjából fontos momentum. Az Eszterházy Károly Főiskolán a tanárszakos hallgatók pszichológiai vonatkozású tárgyai felvételének is – mint minden egyéb tanegységnek – megvannak a szabályai, miszerint a pszichológiai speciálkollégium felvételére a pszichológia szigorlat sikeres teljesítése után kerülhet sor, ami leghamarabb harmadéven következhet be. Az általam végzett kutatáshoz viszont első éves

hallgatókra volt szükségem, így – a megfelelő engedélyek beszerzése után – kb. 700 első éves hallgató közül kellett kiválasztani azt a 30 főt, aki részt vett a munkában. A kutatás ismertetése után igen nagy érdeklődés volt a csoportmunka iránt de, egy kötött létszámot tartani kellett. A jelentkezés sorrendjében, az elsőként érdeklődőkből szerveződött aztán a két tanárszakos csoportot. Ez a tény, hogy ők lettek a szerencsés kiválasztottak, nagymértékben befolyásolta a félévi munkájukat, hisz teljesen más motivációval érkeztek, mint a később bemutatásra kerülő szociálpedagógia szakos csoportok.

A szociálpedagógia szakos hallgatók bevonása a kutatásba, teljesen más módon történt. Az ő képzésükbe beépült a szakmai képességfejlesztés, az önismereti csoportfoglalkozás. Ezért az önkéntesség elve csorbult, hiszen ezen tanórák terhére és keretén belül folyt a munka. A kísérletben való részvétel, abban az értelemben, hogy vállalják-e a kérdőívkitöltést, már az ő döntésük volt. (Természetesen ezt a körülményt, és az ebből adódó motivációs hiányokat próbálta ellensúlyozni az a feltételezés, miszerint az ő részvételüket, motivációjukat az ún. segítő szakma iránti elköteleződés adta.) Feltételeztük, hogy az ő esetükben a kisebb motivációt kompenzálja a segítő szakma iránti nagyobb elköteleződés.

A fejlesztőprogram zárt csoportokban zajlott. A klasszikus önismereti elemeket a Racionális Emocionális Terápia elemeivel együtt alkalmaztam. Feltevésem volt, hogy a csoportfoglalkozások első harmadában inkább az intrapszichés hangsúly dominál, kevésbé képesek a hallgatók decentrálásra, másokra való figyelésre. Ez az életszakasz a szülőkről való leválás ideje, egy mezőváltás korszaka, ami többlet pszichés terheléssel jár. A foglalkozássorozatban később egy racionálisabb hangsúlyú szakasz következett, elsősorban az értékek központba helyezésével.

Az volt a feltevésem, hogy az érzelmek tisztázása és stabilizálása után a szakmai szerepválasztás elve is láthatóvá válik a hallgatók számára, valamint különböző kapcsolati konfliktusok és azok megoldási módjai is. Nagy előnye a csoportban végzett munkának, hogy a csoporttagok egymást hallgatva felismerhetnek eltérő feldolgozási stratégiákat, egymás számára viszonyítási pontként szolgálnak.

Az élmények folyamatos differenciálása olyan változásokat indukál, melyeknek eredménye egy tudatosabb öndefiníció, feszültségkontroll, énerő. A csoportmunka hatására rendeződhetnek azok az átélések, amelyek a szülőkről való leválással, a pályaválasztási döntés érzelmi elemeivel azonosíthatók. Törvényszerűségek mutatkozhatnak meg az egyéni életutakban, döntésekben. A hagyományos képzési formáktól eltérő csoportfoglalkozások rítusai nagyobb személyes részvételt provokálnak, strukturálatlanabb helyzetet jelentenek, így az azokhoz való alkalmazkodás megtanulása is kedvező a személyiségfejlődés szempontjából.

Az általános célkitűzések, az előzetes elvárások és a hipotézis megfogalmazása után foglalkozástervet készítettem. Ennek keretében meghatároztam bizonyos alapelveket, előzetes szabályokat, időbeli, térbeli és tárgyi feltételeket. A foglalkozássorozat kezdetben előre meghatározott volt, minden foglalkozás tematikája egyenként kidolgozva, azon elgondolásra támaszkodva, miszerint minden csoportot helyezünk azonos szituációba, és így mérjük a változásokat. Ezt az elgondolást a csoportok beindítása után nem sokkal fel kellett adnom. Minden csoport más dinamikával működött, ezért a kezdeti azonos szituációba helyezés elvét elvettem, és a csoport igényeihez, érettségéhez, tempójához, színvonalához igazítottam a további foglalkozások tematikáját. Még egy változtatást kellett a csoportok működése láttán elvégezni, a RET elemek túlsúlyának csökkentését.

Ami közös volt a csoportfoglalkozásokban, hogy minden foglalkozást a szakirodalmi strukturálás alapján osztottam fel.

Az első rész egy bemelegítő szakasz, a második rész az ún. „munkafázis” szakasza, végezetül a záró- befejező szakasz következett.

Az előzetes bemelegítés, a csoporttagok adott témára történő érzelmi ráhangolása fontos eleme volt a foglalkozások anyagának. A bemelegítő, ráhangoló gyakorlatokat úgy próbáltam megválasztani, hogy egyrészt egyszerűek, gyorsak és feszültségoldók legyenek, de csak olyan mértékben, hogy az ilyen helyzetekben általában jelentkező „jó” feszültséget ne semlegesítsék. A másik szempont az volt, hogy ne legyenek túl nehezek, ne támasszanak a tagok elé már az elején túlzott követelményeket, inkább segítsék az itt és most élményére való ráhangolódást. A gyakorlatok segítették áthidalni a kiszámítható kezdeti és váratlan nehézségeket is. E játékok, gyakorlatok elősegítették a foglalkozások kezdetén a csoporttagok közötti gyors kapcsolatfelvételt, hozzájárultak a közös munka alapjainak megteremtéséhez, és ráhangolták a tagokat a további feladatokra. A bemelegítő játékok a foglalkozások során igen fontos szerepet kaptak, amelyek a közös munka során előre megtervezett funkcióval rendelkeztek, kerültem öncélú alkalmazásukat.

A munkafázis szakaszában a már fent említett célokat tartottam szem előtt, egyrészt, hogy a csoport a fejlődési folyamatban éppen hol tart, illetve azokat a főbb elveket, amelyek a csoportszervezést meghatározták.

Minden foglalkozás egy záró levezető fázissal ért véget, melynek célja a foglalkozáson történtek összegzése, lezárása, az itt és most érzések tudatosítása és a részt vevők lélektani visszavezetése a csoport belső világából a hétköznapi világába.

A fejlesztés tárgya tehát a személyiség, a beavatkozás eszköze pedig a csoport. Intrapszichés és interperszonális folyamatok keretében valósultak meg a változások.

A csoportfolyamatok eredményeit két szinten vizsgáltam, egyrészt a statisztikai adatokat elemeztem, másrészt pedig a csoportdinamikai történések nyomon követése történt az általam vezetett jegyzőkönyvek elemzése alapján.

Az eredmények elemzése során a következőket tapasztaltam: a szociálpedagógus csoport a bekerüléskor az énerő magasabb szintjével és önérvényesítéssel rendelkezett, vagyis kedvezőbb helyzetből indult a pályaszocializációjuk, mint a tanár szakos csoportoké. A szociális kíváncsnak való megfelelésben is hasonló tendenciák mutathatók ki, valamint az önfogadás mértékében mindkét kísérleti csoport közel azonos szintet mutat. Első látásra érdekes adat lehet, hogy a kontrollcsoport minden dimenzióban jobb induló állapotot mutatott, mint a kísérleti csoportok. Ennek oka az lehet, hogy a segítő szakmának van egy olyan vonzaskörzete, mely a saját problémáit megoldókat gyűjti be, a plusz törődést, odafigyelést reméli, várja el a képzéstől. A tanárszakos hallgatók esetében, mivel ilyen nagy számú hallgatói létszámból kellett kiválasztani azt a néhány hallgatót, akik a csoportban részt vehettek, így ők a legmotiváltabbak arra, hogy saját magukkal, a problémáikkal dolgozzanak.

Az utómérést követően a következőket tapasztaltam: a kontrollcsoport induló és utómérése között számottevő változást nem lehetett kimutatni. A kísérleti csoportok néhány dimenzióban az induló szinthez képest alacsonyabb utómérési adatot mutattak a 30 órás csoportfolyamat után. Csoportdinamikailag ez a változás pozitívnak tekinthető, a változások megindulását mutatja, hiszen ez az idő arra elég, hogy a csoporttagok felszínre hozzák problémáikat, bizonytalanságaikat, belássák a régi működési mechanizmusok hibáit, hiányosságait, de ugyanakkor új működési módok kidolgozására nem ad elég időt.

A másik elemzési szempont a már említett csoportdinamikai folyamat nyomon követése. Itt a két kísérleti csoportforma (szociálpedagógus és tanár szakos hallgatók) közt a különbséget a már említett motivációs háttér adta. A tanárszakos csoportban sokkal nagyobb motivációs erő dolgozott –a kiválasztásuk körülménye miatt –, amely a csoport fejlődési dinamikájában is megfigyelhető volt. Könnyebben jutottak a csoportfejlődés magasabb fokára, több olyan érettebb viselkedésmódot sajátítottak el, amely a csoportban való eredményes munkához feltétel. Együttműködésben, másokra való figyelésben, döntéselemzésben, az értékek preferenciájának felismerésében jobb szinten teljesítettek. Sűrűbbek voltak az önfeltáró kommunikációs elemek, felismerhetőbbek a csoporthoz tartozást kifejező érzelmek. A szociálpedagógus hallgatók csoportjában a motivációs hiányosságokat, amely az önkénység bizonyos mértékű hiányosságából fakadt, csak kevésbé tudta ellensúlyozni a segítő szakma iránti elköteleződés.

Felhasznált irodalom

- Bagdy Emőke (szerk.): A pedagógushivatás személyisége. Kossuth Lajos Tudományegyetem Pszichológia Intézet. Debrecen. 1996.
- Bugán Antal: Érték és viselkedés. Akadémia Kiadó. Budapest. 1994.
- Németh Marietta: A személyiség változása a fejlesztő tréning hatására az S-CPI teszt alapján. In: Bagdy Emőke (szerk.): A pedagógushivatás személyisége, Kossuth Lajos Tudományegyetem Pszichológia Intézet. Debrecen. 1996.
- Ritoók Pálné: Identitás és pályaszocializáció. In: Ritoók Pálné–Gillemonthné Tóth Mária Pályalélektan. Tankönyvkiadó. Budapest. 1989.
- Szatmáriné Balog Mária–Járó Katalin: A csoport megismerése és fejlesztése, Kossuth Lajos Tudományegyetem. Debrecen. 1994.
- Szilágyi Klára: A pedagógus személyiségfejlődése és annak befolyásolása (kézirat). Oktatókutató Intézet. Budapest. 1997.
- Szilágyi Klára: Diagnosztikai szempontok a munka- pályatanácsadó szakpszichológus hallgatók számára. 2. füzet. Értékek megismerhetősége. Kézirat. 1994.
- Vastag Zoltán: Fejlesztési feladatok a pedagógusképzés átalakítását szolgáló kutatások tükrében. Magyar felsőoktatás 5-6. 1996.